

Սուսաննա Գրիգորյան (Հայաստան,
ՀՀ ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտ)

**ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՎԱՅՈՒ «ԳԻՐՔ ՔԱՐՈԶՈՒԹԵԱՆ» ԱՄԱՌԱՆ ԵՒ ՁՄԵՌԱՆ
ՀԱՏՈՐՆԵՐԻ ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԻ ՁԵԻԱԻՄԱՍՏԱՅԻՆ ԽՄԲԵՐՆ ԻԲՐԵԻ ԻՆՔՆԱՏԻՊ
ԼԵԶՎԱՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՒԹՅՈՒՆ**

Կա օրինաչափություն, որ հեղինակային երկերի բառապաշարի ձևախմաստային խմբերն առանձնացնելիս, օրինակների գերակշիռ մասը կազմում են հոմանիշներն ու հականիշներ. անհամեմատ սակավաթիվ են համանունները: Այս առումով, բացառություն չեն նաև Գրիգոր Տաթևացու «Գիրք քարոզութեան «Ձմեռան» և «Ամառան» հատորները:

Եթե նկատի ունենանք, որ Տաթևացու երկերը հիմնականում մեկնողական բնույթի են, ուստի և միանգամայն սպասելի է հատկապես հոմանիշների մեծաթիվ առկայությունը նրա երկերում:

Հեղինակի առաջին իսկ մեկնողական բնույթի աշխատության մեջ՝ **«Լուծումն համառոտ դժուարիմաց բանի ի գիրս գրչութեան Արիստակիսի վարդապետե...»** այնքան շատ են բառամեկնությունները, հետևաբար և՛ հոմանիշ բառերը, որ կարելի է ասել, այն հիշեցնում է միջնադարյան ձեռագիր բառարան: Քանի որ այդ մեկնության նպատակը արդեն մի քանի դար անհասկանալի դարձած ուղղագրական կանոնները բացատրելն էր, ուստի Տաթևացին բոլոր անհասկանալի հասկացությունները փոխարինում է հասկանալի հոմանիշներով.

«վերլուծութիւն – մեկնութիւն յայտնապէս

գաղափարէ – օրինակէ ստուգութեամբ

վերտառել – վերագրել ր յայտնի գործել առ միմեանս կապելով

յորջորջելն – կոչելն է

հրահանգն – կրթութիւն

սատար – միջնորդ և օգնական

բացերև - յայտնի

զլխագիր – յառաջագիրն է

շաղաշարել – դասելն է

ռաբբիք – վարդապետք»¹:

Ընթերցողին մատչելի շարադրանք մատուցելու այս մեթոդը Տաթևացին շարունակում է նաև հետագա իր մյուս աշխատություններում:

«Գիրք քարոզութեան «Զմեռան» հատորում արդեն հեղինակը տալիս է հոմանիշ, համանուն և այլ հասկացությունների սահմանումները. «Գիտելի է, զի իմաստասերք զանունն ի չորս բաժանեն, այսինքն ի **հոմանուն**, ի **փաղանուն**, ի **յարանուն** և ի **բազմանուն**: **Հոմանուն** է, որ զանազան իր նշանակէ և չտայ զբան գոյացութեան, որպէս յորժամ ասենք «զակն»: Եւ է աչաց ակն, աղբեր ակն, սայլի ակն և սոքա **այլ և այլ բնութիւնք են և զանազան սահմանս ունին**: Իսկ **փաղանուն** է, որ տայ զանունն և տայ իրն, այսինքն սահմանն իւր, որպէս սեռն, որ տեսակաց ստորոգի, զի կենդանին փաղանունաբար կոչի ձիոյն և ոչխարին, զի կարենք ասել ոչխարն կենդանի, գոյացութիւն, ներշնչական և զգայական. Նոյնպէս և զձին: **Յարանունն** այն է, որ ի գործոյն կոչի, որպէս յառաքինութենէն առաքինի, ի քերականութենէն՝ քերական: Իսկ **բազմանունն** այն է, որ մին իրացն բազում անուն տամք, որպէս՝ սուսեր, նրան, դալապր, մարտացու, վաղակաւոր»²:

«Հոմանուն» հեղինակը կոչում է **համանունը**, իսկ **հոմանիշը**՝ բազմանունն է: Հաջորդիվ բերվող բացատրության մեջ հեղինակը շարունակում է գրաբարյան ձևաիմաստային խմբերի՝ **հոմանվան**, **փաղանվան**, **յարանվան**, **բազմանվան** սահմանումը. «Զի սոքա թեպէտ ունին զշաբաթ անունն **հոմանունաբար**, **բայց այլ է միաշաբաթն և այլ է երկու շաբաթն և այլ է, որ ի կարգին**: Եւ փաղանունաբար կոչի օր, զի **տայ զանունն և տայ զիրն**, զի կարենք ասել՝ թէ երկու շաբաթն օր է և զսահման աւուրն ունի: Ասենք՝ երեք շաբաթ օր, չորեքշաբաթ օր: Ասենք դարձեալ՝ ծառագարդի օր, վարդավառի օր, պահոց օր, զատկի օր: Եւ սոքա ամենայնքն ունին զանուն աւուրն: Եւ յարանունաբար կոչի շաբաթն և կիրակէն և ուրբաթն»³:

¹ Հին ձեռագրերի ինստիտուտ, Մատենադարան, ձեռ.1115, էջ 196բ:

² **Գրիգոր Տաթևացի**, *Գիրք քարոզութեան, Զմեռան հատոր*, Կ.Պոլիս, 1740, էջ 647:

³ **Նույնը**, էջ 648:

Տարբեր աշխատություններում Տաթևացին տալիս է նաև **հականիշության** սահմանումը՝ հականիշներով նշանակվող երևույթները բնութագրելով իբրև «ներհակ» կամ «հակառակ». «**Ներհակ** են կորուստն և գիտն, որպես լոյս և խաւար»⁴. «Ճշմարտութիւն է պարզաբան, որ ոչ ունի ստութիւն և **հակառակ** իւր, որպէս զխաւար՝ լոյս...»⁵:

Ինչպես նշեցինք, համանունները համեմատաբար փոքր թիվ են կազմում նաև «Ձմեռան» և «Ամառան» հատորներում: Սրանց մեջ առկա սակավաթիվ համանունները և՛ գոյականական են, և՛ բայական. (*օրինակների մեծաթիվ լինելու պատճառով հղումները բերվում են տեղում).

...այժմ **յեղանակ** ձևերան կատարենք զտարեմուտս մեր: Նախ զի ի ձմեռնամուտս արեգակն սկսանի բարձրանալ ի հարաւոյ և գալ առ մեզ» (նույն տեղր, էջ 11):

«...Զի որ գիւանդութիւն ոչ գգայ, զբժիշկն ոչ **խնորէ**: (նույն տեղը, էջ 9).

⁴ Գրիգոր Տաթևացի, Օ»İŸăŸĂÇİŸ Ø³ İĂÇ,, Մաշտոցի անկ. Մատենադարան, ձեռագիր 1264, լճ 162³:

Առաջին դեպքում՝ «դիմել» իմաստն է, երկրորդ դեպքում՝ խնդրել:

«Հրոտից զխորհրդակցութի և **զկատարումն** ժամանակացն ասէ: (նույն տեղը, էջ 13):

...ի **կատարումն** գործոց որդւոյն աստծոյ պատմեց»: (նույն տեղը, էջ 12):

Առաջին դեպքում՝ «լրանալ» իմաստն է, երկրորդ դեպքում՝ «ավարտ»:

«Երրորդ զի անյարկք բացօթայք էին նշանակէ թէ որք թողուն զկենցաղս աշխարհի զմայր զհայր զկին գորդիս **զտունս** զագարակս նք զաաստուած տեսանել կարեն: (նույն տեղը, էջ 30):

Եւ հինքն **զ է** մոլորականսն է **տուն** չաստուածոցն կոչեցին»: (նույն տեղը, էջ 11):

Առաջին դեպքում՝ «տուն» իմաստն է, երկրորդ դեպքում՝ «դիրքը երկնականարում»:

«Եւ յորժամ կամէր ժողովել **զկենդանիսն** ամենայն առեալ փայտէ ժամահար հնչեցոյց: (նույն տեղը, էջ 9):

Արդ երջանկիս ի բաբունեաց որ ի բանալն զբերան իւր, բղխէր զջուրն **կենդանի** երկնած իր պարգևօք ըստ որում՝ շիջուցանէր զհուր մեղացն որ վառիւր» (նույն տեղը, էջ 9):

Առաջին դեպքում՝ «կենդանի, անասուն» իմաստն է, երկրորդ դեպքում՝ «ողջ, կենդանացնող»:

«Առաջին խորհուրդ որպէս ուսաք յիմաստնոց թէ ի բաժանել **լեզուացն հր** տանուտէրքն գնացին իւրաքանչիւր տամբ և ազդօք յաշխարհն իւրեանց (նույն տեղը, էջ 8):

...յետմահու գործել ոչ կարէ զի ոչ ունի մարմին և ձմեռն ոչ լալ արտասուել զի ոչ ունի աչք ոչ խոստովանիլ և ոչ ապաշխարել զի ոչ ունի **լեզու** ոչ գտանել»: (նույն տեղը, էջ 10):

Առաջին դեպքում՝ «խոսք» իմաստն է, երկրորդ դեպքում՝ «լեզու» օրգանը:

...պսակ, որպէս թագաւորաց, կոչի և մարտիրոսաց, կոչի և հարսանեաց և ծաղիկ բուսոյ, գլուխ անդամոց, որ պսակն զբոլոր և զկատարումն նշանակէ, որպէսի գովեստ նորին դրուատի: («Գիրք քարոզութեան, Ամառան, էջ 670):

«...արեգակն զմատաղ բոյսս և զծաղիկս վնսէ, այլ ոչ զհաստատեալսն» (նույն տեղը, էջ 392):

«մատաղն...նախ պատարագ և նուէրք է աստծոյ» («Գիրք հարցմանց, էջ 657):

Առաջին դեպքում՝ «մատղաշ» իմաստն է, երկրորդ դեպքում՝ «գոհաբերություն»:

Տաթևացին, ինչպէս տեսանք, համանունությունն է համարում նաև հիմնական բառի տարբերակված գործածությունները, որի պարագայում նրա կարծիքով բառակապակցությունը ձեռք է բերում նոր իմաստ, ինչպէս օրինակ՝ շաբաթվա անվանումների մեջ «շաբաթ» բառի գործածությունը, որովհետև ըստ նրա դրանք տարբեր օրեր են. «Եւ հոմանուն է կոչումն շաբաթին ի վերայ այլ աւուրցն, որպէս յորժամ ասեմք միաշաբաթ, երկու շաբաթ և երեք շաբաթ, չորեքշաբաթ և այլն, որ ի կարգին: Զի սոքա թեպէտ ունին զշաբաթ անունն **հոմանունաբար, բայց այլ է միաշաբաթն և այլ է երկու շաբաթն և այլ է, որ ի կարգին**»⁹:

Գալով «Գիրք քարոզութեան «Զմեռան» և «Ամառան» հատորներում օգտագործված հոմանիշ, հականիշ, համանուն բառերին, ապա նկատելի է, որ դրանք մեծամասամբ ոչ թե համագործածական, այլ անհատական բնույթի են, այսինքն արդյունք են հեղինակի ինքնատիպ լեզվամտածողության, որի պատճառով երևույթները բնորոշվում են ոչ թե սպասելի հատկանիշներով, այլ՝ նոր եզրերով կամ նոր նրբիմաստով:

Համագործածական բառերի հոմանիշության մեջ հոմանիշության երկու կողմն էլ համագործածական բառերի շարքում են , ինչպէս օրինակ՝ **խոնարհութեամբ և հնազանդութեամբ, ջահիւք և լապտերօք, մերկ և բոկ, անհանգիստ և տքուն**:

Քարոզգրքերում անհատական բնույթի են նորակազմ բառերով կազմված հոմանիշային շարքերը, երբ նորակազմ բառերն են հանդես գալիս որպէս հոմանիշության եզր, այսինքն խոսքն ավելի ընդգծելու համար հեղինակը դիմում է

⁹ Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք քարոզութեան, Զմեռան հատոր, էջ 647-648:

նորակագմության՝ այն ավելի տպավորիչ դարձնելու համար: Օրինակ Գողիաթին նկարագրելիս նա **հաղթահասակ** տարածված բառի փոխարեն օգտագործում է **մսաբլուր** նորակամությունը, որն ավելի է ընդգծում Գողիաթի անսովոր հաղթանդամ և հսկա լինելը. «Չորրորդ՝ թագաւորութեան որպէս Դաւթին, որ զօրացեալ յաղթեաց **զմսաբլուրն** Գողիաթն»¹⁰:

- դէտ, այսինքն՝ **հայեակ** (բարձր տեղից հսկող մարդ). նորակագմություն է «**հայեակ**» բառը:

Գրաբարում ունենք **ճրագալոյց** բառը (ճրագը լուցանել). Տաթևացին որպես նորակագմություն օգտագործում է **ճրագալոյծ**-ը՝ բերելով իբրև «պահքի երեկոն ճրագով լուծելու» համարժեք. «վասն զի **ճրագով** յերեկոյս **լուծանեմք**»¹¹ :

Կան հոմանիշներն, որտեղ եզրերից մեկը փոխառություն է.

անգուման և անկարծիս պարզևացն ,

գեղմ և **գգաթ**, ճրագ – **ֆանառ, դար** – հազար ամ, **ալելու**- օրհնեցէք կամ գովեցէք:

Հոմանիշ բառերի մասին խոսելիս, սովորաբար նկատի են առնվում նույնական կամ մերձավոր իմաստով բառային տարբեր ձևերը. երես-դեմք, ոլորել-պտտել, կոտրել-ջարդել, սպիտակ-ճերմակ և այլն: Մա քերականական բնութագրման առումով հաստատված մոտեցում է, սակայն մեր նյութի շրջանակներում հանդիպել ենք Տաթևացու ոճին շատ հատուկ **կապակցական հոմանիշության** բազմաթիվ օրինակների, որտեղ հոմանիշներ են դառնում որոշակի ենթատեքստ ենթադրող բառակապակցությունները, ընդ որում՝ որոշակի իրադրության մեջ: Այսպես՝ Տիրոջ խաչելության ողբերգական դրվագի ինքնատիպ նկարագրությունը «**Գիրք քարոզութեան «Ձմեռան հատոր**»-ում վերածվել է հոմանիշների յուրօրինակ շարքի, որոնք բոլորը մեկ իմաստային դաշտում են՝ ողբերգության և հուսահատության նկարագրության իմաստով. «Այնպէս **սրտաբեկ եղեն. մինչ թողին զնա եւ փախեան. եւ Պետրոս ուրացաւ. եւ Թումաս թերահաւատ եղել. նոյնպէս եւ աստուածածին կոյսն՝ սրով տրտմութեան խոցեցաւ**»¹²:

¹⁰ Նույնը, էջ 96:

¹¹ Նույնը, էջ 31:

¹² Նույնը, էջ 82:

Նկարագրության մեջ «սրտաբեկ լինել»-ը, «թողնել-փախնել»-ը, «ուրանալ»-ը, «թերահավատությամբ լցվել»-ը, «իբրև սրով խոցվել»-ը՝ բացարձակ առումով իհարկե, հոմանիշներ չեն, սակայն նկարագրության մեջ համարժեքություն են դրսևորում՝ ունենալով հոմանիշային ընդհանուր համընկնում՝ հուսահատության իմաստով, այսինքն՝

սրտաբեկ եղեն – հուսահատվեցին.

թողին զնա եւ փախեան - հուսահատվեցին և փախան.

Պետրոս ուրացաւ - հուսահատվեց և ուրացավ.

Թումաս թերահաւատ եղել - հուսահատվեց հավատի մեջ.

Աստուածածին կոյսն՝ սրով տրտմութեան խոցեցաւ - հուսահատվեց իբրև մայր:

Այստեղ, ըստ էության գործ ունենք հոմանիշի ծավալային տարբերակի հետ, երբ կա իմաստի մասնակի համընկնում, տվյալ դեպքում՝ հուսահատության: Մյուս կողմից, եթե փորձենք «հուսահատություն» բառի հոմանիշները բերել, ապա այդ շարքում անպայման տեղ կգտնեն և՛ «սրտաբեկ լինել»-ը, և՛ «փախչել»-ը, և՛ «ուրանալ»-ը, և՛ «թերահավատությամբ լցվել»-ը և՛ «իբրև սրով խոցվել»-ը:

Ինչպես հայտնի է, հոմանիշը կարող է իմաստի լրիվ համընկնում դրսևորել (այպես կոչված **նույնանիշ հոմանիշներ**՝ կոտրել-ջարդել) և իմաստի մասնակի համընկնում ունենալ (**համանիշ հոմանիշներ**):

Վերջիններս կարող են դրսևորել **իմաստաբանական, գործառնական - ռճական, և կապակցական** տարբերություններ:

Մասնակի համընկնում ունեն, օրինակ՝ սնուցանել և կաթն ջամբել. հոմանիշները. առաջինը համագործածական բառերի շարքում է, երկրորդը՝ գրական: Բացի այդ, սնուցանել նշանակում է՝ կերակրել ընդհանրապես, իսկ կաթն ջամբել՝ կերակրել միայն կաթով, այսինքն առկա է նաև հոմանիշության աստիճանական տարբերություն.

դժուարըմբեր - անտանելի. առաջինը համագործածական բառերի շարքում է, երկրորդը՝ գրական,

քարք, այսինքն՝ **արքայիկ (օձ)**,

ոմանց **անկումն** – ոմանց **գլորումն** (այստեղ աստիճանական տարբերություն կա. անկումը ընկնելն է, իսկ գլորվելը ընկնել, ապա շարունակել ցած ընկնելը)։

«պարտ է ընդունիլ զՔրիստոս եւ բառնալ ի ձեռս մեր՝ **բարի գործովք** և **ողորմութիւն առնելով**»¹³. **ողորմութիւն առնել**-ը բարի գործերի մի մասն է.

«հրեայքն ... որք **ուրացողք եղեն և աստուածամարտք**»¹⁴. սաստկական առումով **աստուածամարտք** հոմանիշը ավելի է ընդգծում ուրացողք լինելու հետևանքները։

Հետևյալ օրինակում հեղինակը ինքն է հուշում հոմանիշության առկայությունը. «Զի ուր **երկիւղ տեառնէ**, ա՛նդ է և **պատւիրանաց պահպանութիւն, և հոգւոյ եւ մարմնոյ մաքրութիւն**», այսինքն՝ «պատվիրանապահությունը, հոգու և մարմնի մաքրությունը» հոմանիշ են «երկիւղ տեառնէ» բառակապակցությանը։

Գործառնական-ոճական հոմանիշների փայլուն շարք են Հովհաննես Մկրտչին տրվող մնացյալ ինքնատիպ բնութագրումները, որ մեր լեզվի ոճական հնարավորությունների յուրօրինակ հատված է.

յառաջընթացն փրկչին. եւ արուսեակն արեգական, Հօր առաքեալն. եւ Որդւոյ մկրտիչն, ձայնն բանին. քարոզողն արքայութեան. եւ աւետաւորն Ադամայ, բարեկամն փեսային. և ճրագն ի վերայ աշտանակին, տատրակն անապատի. և գարնանաբեր ծիծեռն, մեղաւորաց բարի խորհրդակիցն. եւ Հերովդէի յանդիմանի, հին օրինաց փարատողն. և մարգարէից աւարտողն, առաքելոց սկսանողն. և ճշմարիտ խոստովանողն, վկայն արդարութեան. և մարտիրոսն սուրբ, կարապետն և մկրտիչն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, նախընթաց և կարապետ լինի փրկչին, աւետաւոր գալստեանն Քրիստոսի, ամլածին և ծերածին զաւակ։

Հատվածն ավարտվում է սրբին ուղղված նախադասությամբ, որտեղ հոմանիշների շարքը շարունակվում է. «Որ եւ ի բոլոր սրտէ՝ արտասուալիւր աչօք՝ ի ծունկս անկեալ հառաչեմք առ քեզ. ո՛վ **միջնորդ շնորհաց եւ լրումն օրինաց. հրեշտակդ ի մարմնի եւ ձայնդ յանապատի. սերովբէ հողեղէն և մարմնաւոր քերովբէ**»¹⁵. միջնորդ շնորհաց, լրումն օրինաց, հրեշտակդ ի մարմնի, ձայնդ

¹³ Նույնը, էջ 86:

¹⁴ Նույնը, էջ 82:

¹⁵ Նույնը, էջ 108:

յանապատի: Վերջինս ավելի հայտնի է **«ձայն բարբառի յանապատի»** բառակապակցությամբ:

Ինչպես տեսնում ենք, շարքն ամբողջությամբ աստվածաշնչյան պատումների, գեղարվեստական և հռետորական խոսքի համադրությամբ է կառուցված, այսինքն գործ ունենք գործառնական-ոճական տարբերություններ ներկայացնող հեղինակային հոմանիշների հետ:

Աստիճանական տարբերությամբ են բնութագրվում **ձայն ածէ և աղաղակէ** հոմանիշները, որտեղ երկրորդ եզրը բնութագրվում է ուժգնության ավելի բարձր աստիճանով. **«Նախ զի տատրակն երկար ձայն ածէ և աղաղակէ»¹⁶:**

Հետաքրքրական է արդի հայերենում հոմանիշ ընկալվող այն բառերի քննությունը, որոնք դեռ Տաթևացու օրոք դիտարկվել են իբրև նրբիմաստներով տարբերվող բառեր.

պանդուխտ, նշդեհն, եկն - **«պանդուխտ**, որ եկեալ է յայլ գաւառէ ի մէջ մեր և կարօտ է տան և ժառանգութեան և այլոց» (**«Գիրք քարոզութեան «Ամառան»** հատոր, 360). **«նշդեհն»**, որ կամաւ թողեալ է զագգն իւր և զհայրենիս և յօտարութիւն շրջի անինչ» (նույն տեղը). **«եկն»**, որ եկեալ է ի մեզ և կարօտ է հաւատոց և բարեաց, գործոց, խրատու և ուսման, որոց պարտ է ողորմի առաւել և տալ զպիտոյսն» (նույն տեղը):

Կռիւ, մարտ, պատերազմ - **«Կռիւն**, որ է լեզուաւ. **մարտն**, որ է անձամբ, **պատերազմ**, որ է սրով և աղեղամբ» (նույն տեղը, 393):

Նույնքան բազմաբնույթ է **«Գիրք քարոզութեան «Զմեռան»** և **«Ամառան»** հատորներում հականիշ բառերի անհատական կիրառությունը, ինչը քարոզգրքերի լեզուն դարձրել են հարուստ, ճոխ և ինքնատիպ: Վերջինիս նպաստել է նաև հրապարակախոսական, հռետորական խոսքին հատուկ ոճական հնարքների հմուտ գործածությունը, մի բան, որ հատուկ է Տաթևացու երկերի ոճին ընդհանրապես:

Իբրև օրինակ բերենք **«Ամառան»** հատորում զետեղված է Տաթևացու **«Նորին Գրիգորի Ներբողեան ողբերգաբար սգեալ ի թաղումն տիեզերալոյս վարդապետին իւրոյ Յօհաննու Որոտնեցոյ»** փոքրիկ երկից, որն ի թիվս ոճական

¹⁶ Նույնը, էջ 91:

հնարանքների բազմազանության, հականիշների բացառիկ գործածությամբ է աչքի ընկնում, որտեղ **ո՛վ** ձայնարկության և **ան-** ժխտական նախածանցով բառերի կրկնությամբ մի կողմից ներքին ռիթմ է ստեղծվում. վերջինս դառնում է նաև **հակադրության ընդգծման միջոց**, և մյուս կողմից՝ հականիշների ինքնատիպ գործածությունը նույն հատվածում նոր նրբիմաստով է ներկայացնում բառակապակցությունը. «Ո՛վ անկշռելի տարակուսիս: Ո՛վ անլոյծ երկանցս: Ո՛վ ծանրագոյն տրտմութեանս: Ո՛վ աղէխարշ գորովոյս: Ո՛վ պակուցանօղ տագնապիս: Ո՛վ զարհուրելի երկիւղիս: Ո՛վ անդառնալի վճռիս: Ո՛վ անգիւտ կորստեանս: Ո՛վ անխաղաղ ալեացս: Ո՛վ անհանգիստ խռովութեանցս: Ո՛վ անբերելի սգոյս: Ո՛վ անդադար լալեացս: Ո՛վ անվճար ողբոյս: Ո՛վ անեզր աղաղակիս: Ո՛վ անճաճանչ խաւարիս: Ո՛վ անառաւօտ գիշերոյս: Ո՛վ անել բանտիս»¹⁷:

Իսկ ընդհանրապէս, «Գիրք քարոզութեան «Չմեռան» և «Ամառան» հատորներում հականիշությունը շատ հաճախ կառուցվում է «այլ», «իսկ» շաղկապներով, «ոչ», «ան» ժխտական դերանուններով, երբեմն նաև հակադրությունն առաւալագոյն շեշտող «**հակառակ**», «**ընդդէմ**» բառերով: Բնորոշ օրինակ է աղոթքի մասին քարոզը, որ հեղինակը կառուցել է հականիշների մի քանի աստիճանի հակադրումով, այսինքն կա բառերի (պտղաւէտ-անպտուղ), ապա՝ բառակապակցությունների (պտղաւէտ աղօթք-անպտուղ աղօթք), և ի վերջո գործողությունների հակադրում, որի արդյունքում քարոզն ավելի պատկերավոր է դարձել. «Ձի **այլ** է պտղաւէտ աղօթելն և **այլ** է անպտուղն...»¹⁸. «Ձի յորժամ զմիտս և զխորհուրդս և և զզգայարանս ի միասին ժողովենք և զոր ասենք լեզուաւ, **մտօք** զայն **խորհիմք**, այս է **պտղաւէտ աղօթքն** և ընդունելի աստծոյ: **Իսկ** յորժամ լեզուաւ աղօթենք և **մտօք ոչ խորհիմք**, այս է **անպտուղ աղօթքն** և այս ոչ չար է և ոչ բարի: Իսկ յորժամ լեզուաւ աղօթենք և **մտօք** չարն **խորհիմք**..., այս ամեննիմբ չար է և յանցանք մահու չափ, զի լեզուն և միտքն **հակառակ** են միմեանց»¹⁹:

¹⁷ **Գրիգոր Տաթևացի**, *Գիրք քարոզութեան, Ամառան հատոր*, Կ.Պոլիս, 1741, էջ 341:

¹⁸ **Գրիգոր Տաթևացի**, *Գիրք քարոզութեան, Չմեռան հատոր*, 91:

¹⁹ Նույն տեղը, էջ 34:

Ներկայացնելով ժամանակի սովորույթները՝ Տաթևացին նկարագրում է հարսնախոսության և հարսանիքի ողջ ընթացքը, որտեղ հականիշներն ընդգծում են սահմանված բարոյական նորմերը կամ էլ այլաբանական իմաստ ձեռք բերած արարողակարգերը, ընդ որում շարադրանքից պարզվում է դրա և՛ աշխարհական, և՛ հոգևոր բնույթ կրելը. հարսնախոսության և հարսանիքի պարտադիր պայման է եղել ըստ հեղինակի՝ պսակի մատանին, ինչպես նաև ամուսնացողների համաձայնությունը, փեսաւերների [փեսայի կողմի բարեկամներ] և հարսնածուների [հարսի կողմի բարեկամներ] ներկայությունը. «...մատանին ոչ է պարտ որ լինի **արձակ** կամ **նեղ**...»²⁰.

«Եւ նախ սկիզբն պսակին նշանն է, որ կատարի յերկուց, այսինքն՝ ի **հաւանական խօսիցս** և ի նշան է մատանւոյն և յայլոցն: Զի թէ երկու կամքն ոչ հաւասարին և ոչ հաւանին, անհաստատ է պսակն, որպէս **բռնութեամբ և ակամայն**: Եւ **հաւանումն կամացն** երևի ի տեսանելն աչօք, և ի խօսիլն լեզուաւ»²¹.

«Եւ յայն հետէ [այսինքն վաղնջական ժամանակներից] սկսան մարդիկ նախ խօսիլ զհաւանական խօսս **միջնորդիւ և անընդմիջաբար** և ապա դնել նշան հարսին և փեսային **միջնորդութեամբ** քահանայից և արանց և կանանց որպէս և ասացաւ»²² .

«Իսկ յորժամ արտաքս ելանեն յեկեղեցւոյն, հարսն լինի ի **ձախ կողմն** փեսային և յորժամ նստին ի բարձր տեղւոջն զոր կոչեն թախտ կամ հաճլէք, փոխէ և **յաջ կողմն** նստուցանէ զհարսն»²³ :

Հականիշների հաջորդ խումբը ի մի ենք բերել հեղինակի **բարոյախրատական** վերլուծություններից.

...զի ոչ ունին զկապ և **զերկիւղ ծառայական**, այլ **գորդիական սէր** («Գիրք քարոզութեան «Ամառան» հատոր, 188).

...**զերկրաւոր և զշնչաւոր իմաստութիւն** փոխեաց **յերկնաւոր և ի հոգևոր իմաստութիւն** (նույն տեղը, 188).

²⁰ Նույն տեղը, էջ 200:

²¹ Նույն տեղը, էջ 199:

²² Նույն տեղը, էջ 199:

²³ Նույն տեղը, էջ 202:

Երրորդ, ընդդեմ **ճշմարտութեան** հակառակի [սուտն], որպէս ասեն, թէ՛ **ստոյն** շահն այն է, որ, որ ըզորդին այլ չհավատան. (նույն տեղը, 222).

Հոգին սուրբ փախչի ի **սուտ խօսից**, այլև սպասաւոր հրեշտակն մեր, զի **ճշմարտութեան մերձ են** և օգնական և ի ստութենէն **ի բաց հեռանան** (նույն տեղը, 222).

Թէ որ ունիցի **բարի խօս** և բարի գրոյց, հազար բարութիւն ելանէ ի նմանէ... թէ **չար խօսք** ելանեն՝ ստութիւնք, հայհոյութիւնք, բարկութիւնք, բամբասանք և այլն, նման են սերմնակաթին... (նույն տեղը, 222 – 223).

«...մի՛ ասեր **մի անգամ** ողորմեցայ, բաւական է **այլ հանապազ** արա» (նույն տեղը, 368).

«...ամենայն վարձ բարեաց **նովին չափով** չափի: Իսկ ողորմութիւն միոյն՝ **հարիւրապատիկ և հազարապատիկ**». (նույն տեղը, 367).

...ամենայն մեղաւոր զինքն **յանցաւոր գիտէ**, վասն այն **զղջանայ**; Իսկ հերետիկոսն՝ վասն հպարտութեան իւրոյ զինքն **ճշմարիտ և ուղիղ կարծէ**, վասն որոյ **ոչ զղջանայ**. (նույն տեղը, 439).

Հայտնի է նաև Տաթևացու հանրագիտակ հեղինակ լինելու հանգամանքը: Հոմանիշ, հականիշ, համանունների օրինակները, ինչպէս տեսանք, բազմաթիվ ոլորտներից են, այսինքն բազմաթիվ են իմաստային դաշտերը՝ բարոյախրատական, ազգագրական, հոգևոր ոլորտ, շրջակա միջավայր, կենցաղ և այլն:

Григорян Сусанна – Словесно-смысловые группы словарного запаса "Зимного" и "Летнего" тома "Книги проповедей" Григора Татеваци как уникальное выражение языкового мышления. - Григор Татеваци в "Зимнем" и в "Летнем" томе "Книги проповедей" **синонимы** в основном употребляет либо как способ толкования слов и словосочетаний, либо как объяснение взаимозаимственного слова, либо что очень распространено в этом труде - в широком смысле синонима, то есть в конкретном контексте синонимами становятся совершенно разные смысловые словосочетания, однако их соединяет конкретный контекстный смысл. А **антонимы** употребляет либо

как сопоставления явлений, либо же как крайние точки явлений. В этом труде по смысловыми спектрами антонимы или из религиозных, или из окружающей среды, или же из обычаев. Автор очень умело употребляет синонимы и антонимы созданные им крылатых словах.

Намного редко встречаются в "Зимнем" и в "Летнем" томах "Книги проповедей" Григора Татеваци **омонимы**.

SUSANNA GRIGORYAN- word-semantic groups of vocabulary of "Winter" and "Summer" tomes" of the "Preaches book" Grigor Tatevatsi as unique expression of language thinking - Grigor Tatevatsi in the "Winter" and "Summer" tomes" the "Preaches book" is used **synonyms** as a way of interpreting words and phrases, or as an explanation for a reciprocal word, or that is very popular in this work in the broad sense of the synonym, that is, in a specific context, synonyms become completely different semantic phrases, but they are connected by a specific contextual meaning. **Antonyms** in this books are used as a compilation of phenomena, or as extreme points of phenomena. In this work, according to the semantic spectra, **synonyms** and antonyms are either from religious, or from the environment, or from customs. The author skillfully uses the antonyms of his idioms. **Homonyms** are much rare in the "Winter" and "Summer" tomes" of the "Preaches book" Grigor Tatevatsi.

